

EEN NIEUWE VONDST VAN HET KLAVERBLAUWTJE (*Polyommatus semiargus*)

O.P.J.H. Op den Kamp, Maria Gorettistraat 72, 6462 XS Kerkrade

Tijdens een insectenexcursie in het kader van het tweede Genootschapsweekend werd het gebied rondom Kasteel Schaloen bezocht. Tijdens het inventariseren van de bloemrijke hooilanden viel tussen de aanwezige Icarusblauwtjes (*Polyommatus icarus*) een donker gekleurd blauwtje op. Het diertje werd zorgvuldig geobserveerd. Meteen was duidelijk dat het hier om een bijzondere vondst ging. In dit artikel volgt een verslag van deze ontdekking en tevens een oproep om uit te kijken naar nog meer mogelijke vliegplaatsen van het Klaverblauwtje (*Polyommatus semiargus*).

DETERMINATIE

Het Klaverblauwtje behoort tot de familie van de Blauwtjes (*Lycaenidae*). De bovenkant van de vleugel is bij het mannetje diep violet-blauw met zwarte strepen over de vleugels en vrij brede zwarte randen langs de vleugelrand (figuur 1). Bij het vrouwtje is de bovenkant van de vleugel donkerbruin tot bijna zwart (figuur 2). De onderkant van de vleugel is donkergrijs tot bruin met witgeringde zwarte vlekjes van ongeveer gelijke grootte

en tevens kleine zwarte streepjes (figuur 3 en 4). Aan de vleugelbasis is soms een blauwe bestuiving zichtbaar. De vlinders zijn vrij klein, de gemiddelde vleugellengte bedraagt ongeveer 16 mm (BINK, 1992).

In het veld is het Klaverblauwtje duidelijk te onderscheiden van het Dwergblauwtje (*Cupido minimus*) (figuur 5) met een ongeveer gelijk vlekkenpatroon, maar dat met een vleugellengte van ongeveer 10 mm aanzienlijk kleiner is. Ook is de soort eventueel te verwarren met het Boomblauwtje (*Celastrina*

argiolus), dat ook kleine zwarte stippen op de grijze achterkant van de vleugel heeft (figuur 6). Een duidelijk onderscheid is echter dat het Boomblauwtje een veel lichtere, zilvergrijze onderkant heeft. Bovendien zit het Boomblauwtje niet vaak op bloemen, maar hoogstens op bomen en Klimop (*Hedera helix*), iets wat het Klaverblauwtje niet snel zal doen. Verder leeft het Boomblauwtje in andere biotopen dan het Klaverblauwtje. Het Boomblauwtje is een soort van bossen en bosranden.

Ook het Icarusblauwtje verschilt duidelijk van het Klaverblauwtje (figuur 7). Beide soorten komen in soortgelijke biotopen voor. Bij het Klaverblauwtje ontbreken de oranje vlekken op de onderkant van de vleugel, die zo typerend zijn voor het Icarusblauwtje. Ook zijn de Klaverblauwtjes gemiddeld iets kleiner dan de Icarusblauwtjes en is de bovenkant van de vleugel van het mannetje van het Klaverblauwtje donkerder blauw van kleur. De vrouwtjes van het Klaverblauwtje hebben een geheel donkerbruin gekleurde bovenkant van de vleugel. Bij het vrouwtje van het Icarusblauwtje zijn op de bovenzijde van de vleugels meestal blauwe stukken te zien en aan de rand altijd oranje vlekken aanwezig.

FIGUUR 1
Mannetje Klaverblauwtje (*Polyommatus semiargus*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 2
Vrouwtje Klaverblauwtje (*Polyommatus semiargus*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 3
Mannetje Klaverblauwtje (*Polyommatus semiargus*) op Rolklover (*Lotus corniculatus*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 4
Vrouwte Klaverblauwtje (*Polyommatus semiargus*) op Rode klaver (*Trifolium pratense*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

LEVENSWIJZE

Het Klaverblauwtje komt voor in grazige, bloemrijke en vaak vochtige weilanden of hooilanden en in droge schrale graslanden. Tevens is het Klaverblauwtje te vinden op open plekken in bossen. Bijna altijd vliegt de soort in lage aantallen. Dit blijkt ook uit tellingen die Ellenbroek en Reumkens tussen 1996 en 1998 in de Hoge Fronten hebben uitgevoerd. Ellenbroek (1997) trof in augustus 1996 in de Hoge Fronten te Maastricht tijdens een tweetal inventarisaties de eerste keer vier mannetjes en drie vrouwtjes en de tweede keer vijf mannetjes en twee vrouwtjes aan.

Reumkens zag in 1997 in totaal 19 vlinders, waaronder 13 mannetjes en zes vrouwtjes (persoonlijke mededeling H. Reumkens).

Het Klaverblauwtje kent in Nederland jaarlijks twee generaties, de eerste generatie vliegt van half mei tot half juni en de tweede van juli tot half september. Heel soms bestaat er een partiële derde generatie die vliegt van eind augustus tot begin oktober. De vlinders worden gemiddeld 16 dagen oud. In een periode van uitzonderlijk slecht, nat of koud weer, kunnen de vlinders in een diapauze gaan en zo deze periode overleven (BINK, 1992). Het vrouwtje zet de meer dan honderd eitjes afzonderlijk af in de nog niet bloeiende

bloemhoofdjes van Rode klaver (*Trifolium pratense*), waarin de rups tot het halfwasstadium terecht kan voordat de bloemen verdord zijn. De voornaamste waardplant van de rups is Rode klaver, daarnaast eet de rups ook Wondklaver (*Anthyllis vulneraria*). De voedingsperiode van de rupsen van de zomer generatie bedraagt ongeveer 23 dagen. De rupsen van de tweede generatie overwinteren als halfvolgroeide rups in de strooisellaag. De groei vindt plaats in de nazomer en in de daaropvolgende lente. De voedingsperiode van deze generatie bedraagt ongeveer 24 dagen in de nazomer (eind augustus tot eind september) en 32 dagen in de lente (midden april tot eind mei) (BINK, 1992).

Bij rustig, warm weer zitten de mannetjes dikwijls met opgevouwen vleugels op graspieten te zonnen. Dit doen ze om een goed zicht te hebben op de omgeving en zo vrouwtjes te kunnen waarnemen en te achtervolgen. Ze hebben vaste punten in de vegetatie om te gaan zitten. Op deze manier bakenen ze ook hun territorium af. Tegen de avond slapen ze met gesloten vleugels in grasstengels. Verder zijn de diertjes natuurlijk vaak te zien tijdens het bezoek van allerlei bloemen. Vooral Rode klaver, Rolklover (*Lotus corniculatus*) en Kleine klaver (*Trifolium dubium*) genieten hierbij de voorkeur. De vrouwtjes besteden veel tijd aan het zorgvuldig uitkiezen van de plek waar ze hun eitjes afzetten. Alleen nog niet bloeiende waardplanten voldoen aan hun eisen en worden dus uitgekozen voor de ei-afzet (BINK, 1992). Het vrouwtje kiest hierbij vaak voor ijle, alleenstaande stengels van Rode klaver (figuur 8).

FIGUUR 5
Dwergblauwtje (*Cupido minimus*), op een vogelpoepje (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 6
Boomblauwtje (*Celastrina argiolus*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 7
Parende Icarusblauwtjes (*Polyommatus icarus*), mannetje links, vrouwtje rechts (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

FIGUUR 8

Ei-afzettend vrouwtje Klaverblauwtje (*Polyommatus semiargus*) op een knop van Rode klaver (*Trifolium pratense*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

BESCHRIJVING VAN DE Vliegplaats

De vliegplaats van het Klaverblauwtje is onderdeel van een uitgestrekt hooiland aan de rand van Kasteel Schaloen (figuur 9). Hier vliegt de soort in een gebied dat vroeger doorsneden werd door een meander van het riviertje de Geul. De vegetatie ter plekke bestaat uit allerlei soorten kruiden en grassen, waaronder Witte klaver (*Trifolium repens*), Rode klaver, Kleine klaver, Rolklaver, Scherpe boterbloem (*Ranunculus acris*) Veldzuring (*Rumex acetosa*), Groot streepzaad (*Crepis biennis*), Kamgras (*Cynosurus cristatus*), Witbol (*Holcus lanatus*) en Glanshaver (*Arrhenatherum elatius*).

Opvallend is dat niet het hele hooiland wordt gebruikt, maar slechts dat deel waar de vegetatie ongeveer 40 centimeter hoog is en grotendeels bestaat uit Rode klaver.

Andere in dit deel van het hooiland overheersende plantensoorten zijn Veldzuring en Rolklaver. De aanwezigheid van Rode klaver blijkt geen garantie te geven voor het voorkomen van het Klaverblauwtje. Dit geldt niet alleen voor Zuid-Limburg waar de Rode klaver immers overal voorkomt, maar ook in het hooiland vliegt het Klaverblauwtje slechts in één bepaald deel, hoewel ook hier de Rode Klaver op meerdere plekken massaal aanwezig is. Het Klaverblauwtje lijkt dus nog meer eisen te stellen aan de vliegplaats.

Tijdens de ontdekking van de vliegplaats op 1 juni 2002 werden in totaal drie vlinders waargenomen. De eerst waargenomen vlinder was een vrouwtje dat tussen bloeiende klavers

FIGUUR 9

Hooiweide in het Geuldal, vliegplaats van het Klaverblauwtje (*Polyommatus semiargus*) (foto: O.P.J.H. Op den Kamp).

vloog. Even daarna werd ook een mannetje gezien en iets verderop vloog nog een mannetje. Bij een bezoek op 2 juni 2002 werden door R. Akkermans drie mannetjes gezien. Een volgend bezoek door de auteur op 6 juni 2002 leverde een viertal vliegende mannetjes op, waaronder één zeer afgevoegen exemplaar. Tijdens een bezoek op 11 juni 2002 door de auteur en K. Veling van de Vlinderstichting werden nog drie mannetjes waargenomen, waarvan twee redelijk afgevoegen waren en één mannetje er nog vers uitzag. Tijdens de eerste twee veldbezoeken waren de weersomstandigheden gunstig, het was (zeer) warm en zonnig, maar bij de volgende twee bezoeken waren de weersomstandigheden zeker niet optimaal. Er was toen een afwisseling van bewolking en zon, zodat er mogelijk meer vlinders hebben gezeten dan er zijn waargenomen. Naast Klaverblauwtjes zijn er ook andere vlindersoorten in het terrein aanwezig. Begin juni waren dit onder meer Koninginnepage (*Papilio machaon*), Klein koolwitje (*Pieris rapae*), Groot koolwitje (*Pieris brassicae*), Icarusblauwtje en Distelvlinder (*Vanessa cardui*). Ook werd in een brandnetelveld een aantal rupsen van het Landkaartje (*Araschnia levana*) ontdekt.

VOORKOMEN IN DE OMGEVING

Het verspreidingsgebied van het Klaverblauwtje strekt zich uit van Noord-Noorwe-

gen tot Noord-Afrika en van West-Frankrijk tot Centraal-Azië. Op Europese schaal beschouwd is de soort niet bedreigd (TAX, 1989).

Hoewel het Klaverblauwtje in Nederland vroeger een vrij algemene standvlinder was, is de soort nu officieel uitgestorven. Zowel het areaal waar de soort voorkwam als het aantal waargenomen vlinders is sinds het eind van de 19^e eeuw afgenomen (TAX, 1989). Sinds 1974 bestaan er echter geen populaties meer op Nederlands grondgebied.

In de provincie Limburg duiken echter telkens weer exemplaren op. In de 1974 werden diverse Klaverblauwtjes gezien in de buurt van Ulestraten en Houthem. In 1993 en 1996 werden enkele Klaverblauwtjes gesignaleerd op de Sint-Pietersberg, maar telkens bleek in het volgend jaar geen exemplaar meer aanwezig te zijn (PEETERS, 1997; ELLENBROEK, 1997). In 1996 en 1997 werd de soort waargenomen in de Hoge Fronten van Maastricht (persoonlijke mededeling H. Reumkens). Hier werden vanaf 1998 echter ook geen waarnemingen meer gedaan. In 2002 is de soort waargenomen op de Sint-Pietersberg (persoonlijke mededeling C. Felix & G. Smeets). De eerste waarnemingen hier werden gedaan op 16 mei, toen hier acht mannetjes vlogen. Op 20 mei werden 12 mannetjes gezien, en op 18 mei zes vrouwtjes en tien mannetjes.

Dit zijn waarschijnlijk dieren die afkomstig zijn van populaties in het aangrenzende buitenland en die tijdelijk een populatie in Nederland vestigen.

In aangrenzend België bestaan nog minstens vijf populaties. Hier komt de soort voor in het zuidoosten van Belgisch-Limburg en in de Voerstreek (MAES & DANIËLS, 1993). In 2000 is ten westen van Lanaken, vlakbij Maastricht, een populatie van enige omvang ontdekt. Daarnaast bestaat er een populatie op het Belgische deel van de Sint-Pietersberg, op nauwelijks één kilometer van de Nederlandse grens. Ook in het Belgische Geuldal nabij Plombières, ongeveer drie kilometer stroomopwaarts van de Nederlandse grens, bestaat nog een florerende populatie.

In het aangrenzend deel van Duitsland zijn twee vliegplaatsen bekend ten zuid- oosten van Aken. Verder bestaan er in de Eifel nog vele populaties.

Al deze populaties liggen redelijk ver verwijderd van de vliegplaats in het Geuldal. Het lijkt dus onwaarschijnlijk dat de vlinders afkomstig zouden zijn van één van deze populaties. Ook het feit dat op de vliegplaats in het Geuldal steeds meerdere dieren aanwezig waren wijst er niet op dat het hier zwervende exemplaren betreft. De dieren werden verder ook gedurende langere tijd, van 1 juni tot 11 juni, in wisselende aantallen waargenomen.

In de voortplantingsperiode blijven de dieren steeds op ongeveer dezelfde plek aanwezig. Buiten de voortplantingsperiode kunnen ze wel tot op grote afstand van de geboorteplaats worden aangetroffen. Het is mogelijk dat één zwervend vrouwtje op eigen kracht het gebied in het Geuldal heeft bereikt, eitjes heeft gelegd en dat hieruit de nu bestaande populatie is ontstaan. Ook is het mogelijk dat deze populatie reeds langere tijd bestaat en niet is opgemerkt in dit niet direct toegankelijk terrein.

BEHEER

De vlinder komt vooral voor in beweide graslanden en in graslanden die in het midden van de zomer gehooit worden. Het Klaver-

blauwtje is voor zijn voortplanting aangewezen op bloeiende Rode klavers. Op de vliegplaats in het Geuldal komt Rode klaver massaal voor. De Rode klaver kan echter weer snel verdwijnen wanneer de successie van het terrein verder voortschrijdt. Misschien dat gericht beheer dit kan voorkomen.

Het beheer dat ter plaatse wordt uitgevoerd is een hooilandbeheer. Rond 15 juni wordt het perceel gemaaid waarbij het maaisel wordt afgevoerd. Dit beheer is sinds 1998 op deze manier uitgevoerd in opdracht van de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland, eigenaar van het terrein.

Aangezien zijn nectarbehoefte hoog is (ELLENBROEK, 1997), is de aanwezigheid van nectarplanten ter plekke van groot belang voor de vlinder. Bij het maaien moet hier dus rekening mee gehouden worden. Wordt er teveel gemaaid, dan zullen de vlinders van de tweede generatie geen nectar meer kunnen vinden. Bovendien bestaat de kans dat een groot deel van de waardplanten met de erop aanwezige eitjes of rupsen, wordt afgevoerd. Wordt er te weinig gemaaid, dan zijn in de vliegtijd van de tweede generatie nauwelijks nog bloeiende klavers aanwezig. Dit betekent dat de vrouwtjes van deze generatie veel moeite moeten doen om geschikte ei- afzetplekken te vinden. Vandaar de opmerking van BINK (1992): "de soort is gebaat bij een voorzichtig beheer dat acht slaat op de samenhang van de vliegtijd en de bloei van de Rode klaver". In MAES & VAN DIJCK (1996) wordt aangegeven dat door de bemesting van de graslanden de Rode klaver vroeger bloeit en dat de bloei zodoende niet meer samenvalt met de levenscyclus van de vlinder. Deze zet de eitjes namelijk vooral af in de nog net niet geopende bloemhoofdjes. Ook verdwijnt de soort als er te vroeg gemaaid wordt.

In WYNHOFF (1990) wordt vermeld dat extensieve begrazing gunstig zou kunnen zijn voor de soort. De periode van de bloei van Rode klaver zou op deze manier lang genoeg kunnen zijn om de soort overlevingskansen te bieden.

DANKWOORD

Dank aan John Adams, Frans Coolen, Carl Felix, Wouter Jansen en Maurice Mouthaan die er op het moment van de ontdekking bij waren. Tevens aan John Adams voor het kritisch bekijken van het manuscript.

SUMMARY

A NEW POPULATION OF THE MAZARINE BLUE (*POLYOMMATUS SEMIARGUS*).

In June 2002, a new population of the Mazarine blue was discovered in a hayfield in the Geul valley near Valkenburg in southern Limburg. The vegetation is being managed so as to ensure the continued survival of this population. It is important to coordinate the haymaking period with the flight period of this species.

LITERATUUR

- AKKERMANS, R.W., R.A.J. PAHLPLATZ & K. VELING, 2001. Dagvlinders in Limburg. Verspreiding en ecologie 1990-1999. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht. De Vlinderstichting, Wageningen.
- BINK, F. A., 1992. Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest- Europa. Schuyt & Co, Haarlem.
- ELLENBROEK, F. 1997. Terugkeer van het Klaverblauwtje in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 86 (7): 180-183.
- MAES, D. & DANIËLS, L. 1993. Voorlopige atlas van de Vlaamse dagvlinders. Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming vzw.
- MAES, D. & DYCK, H. VAN. 1996. Een gedocumenteerde Rode lijst van dagvlinders van Vlaanderen. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel.
- PEETERS, H., 1997. De verspreiding van dagvlinders van de Sint-Pietersberg en directe omgeving (1976- 1996). Natuurhistorisch Maandblad 86 (5): 114- 126.
- TAX, M. H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland, De Vlinderstichting, Wageningen.
- WIJNHOF, I., 1990. Beschermingsplan dagvlinders. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 's Gravenhage.

OPROEP

In 2001 is de Limburgse vlinderatlas (AKKERMANS, *et al.*, 2001) verschenen. Maar natuurlijk staat hierna de vraag naar waarnemingen niet stil. Daarom wil ik iedereen vragen goed op te letten of er op andere plekken Klaverblauwtjes aanwezig zijn. De vlinders zijn goed te onderscheiden van de meer algemeen aanwezige Icarus- en Boomblauwtjes wanneer men de mogelijkheid heeft de onderkant van de vleugels van de vlinder te bekijken. Natuurlijk is het ook altijd goed om biotoopkenmerken te noteren, want ook dit kan uitsluitsel geven over de levenswijze van de soort. Misschien dat op deze manier meer nieuwe vindplaatsen van deze fraaie vlinder in Limburg ontdekt kunnen worden. Zoek met name in schrale graslanden met Rode klaver in de periode van half mei tot half juni en van juli tot half september. Ook na het verschijnen van dit artikel kan dus nog gezocht worden naar de tweede generatie.